

בספר מפוסקים, יבוא להתיר האסור ולאסור את המותר ולזכות את החייב ולחייב את הזכאי, ואין לך עולה גדולה מזו'. (רא"ש).
ואולם יש ראשונים שסוברים שעיקר ההקפדה על ספר תורה בדוקא. (ע' שטמ"ק מ"י בן מגאש; מנחת חינוך (מוסך השבת 'הכותב' ו) בדעת הרמב"ם).

*

אם לוא יגיד ונשא עונו. 'לוא' — מלא ו'. קרי: 'אם לו יגיד', פרוש, שכבר הגיד לו, שוב אינו חוזר ומגיד. (בעל הטורים ויקרא ה,א)

דף יט

'עדים שאמרו להם חתמו שקר ואל תהרגו — יהרגו ואל יחתמו שקר' — כלומר, לאו מדינא קאמר, אלא לפי נוהג שבעולם קאמר, דלפי נוהג שבעולם, מפני שמכוער להם עדות שקר, מוסרים עצמם למיתה ונהרגים ואינן חותמין שקר...'. (חידושי רבנו קרשקש וידאל. וקרוב ללשון זו יש בחידושי הריטב"א חב"ו, ובחידושי הרא"ה רבם). וקרוב לזה פירש הרמב"ן, שמדת חסידות היא ולא מדינא. ויש מי שכתב שלרבי מאיר מלבד שלש עבירות גם בגזל הדין הוא יהרג ואל יעבור. (מובא בשטמ"ק. והרמב"ן והרשב"א דחו פירוש זה. וע"ע מבואר בב"ק ס (חוברת יז) אודות פיקוח נפש על ידי לקיחת ממון מאחרים. וע"ע בספר אוצר המלך ו-ז).

'לעולם דקאמרי עדים... ודקאמרת אמאי לא מהימני — כדרב כהנא דאמר רב כהנא אסור לו לאדם שיששה שטר אמנה בתוך ביתו...'. — אם תאמר, מדוע לא אמרו כמו כן גבי המלוה, שאינו נאמן לעשות עצמו רשע לומר שמששה שטר אמנה בתוך ביתו — תירץ הר"מ (מובא ברא"ש, בשטמ"ק) שהמלוה כשאומר כן ומפסיד לעצמו, אינו רשע בכך, כיון שבא לעשות תשובה ולהפסיד ממון לעצמו, משא"כ העדים כשאומרים כן אינם עושים שום טובה משל עצמם אלא מפסידים למלוה בלבד, הלכך אינם נאמנים לעשות עצמם רשעים.

מכלל דבריו אלו משמע שסובר הר"מ שגם לענין הודאת-בעל-דין, אין מועיל כאשר משים עצמו רשע, [ודוקא כאן נאמן מפני שכשמודה עושה תשובה ואינו רשע]. וכן מטיב דברי התוס' בבבא-מציעא (ג): ד"ה מה. וכן יש להוכיח מדברי הראב"ד (המובאים בר"ן להלן פרק שביעי). וע' בספר שערי ישר (ו, יב) בבואר שיטה זו. ויש חולקים. (ע"ע בחדושי בית מאיר; שו"ת אבני נזר אה"ע כט, כב לא).

(ע"ב) 'שמע מינה מדרב כהנא: עדים שאמרו אמנה היו דברינו — אין נאמנין. מאי טעמא? כיון דעולה הוא, אעולה לא חתמי'. — פרש"י: אין נאמנין להרשיע את עצמן. ומפרש הר"ן (על פי שיטת רש"י ועל סמך הסוגיא בב"מ יג.), שאף על פי ששטר זה בר-תוקף הוא, ומחייב מן הדין ויוצר שיעבוד אפילו ללא שהיתה הלואה, ומאחר שכן אין בחתימה עליו משום גזל, אף על פי כן, כיון שאסרו חכמים להשכין שטר זה, נמצא שהעדים מסייעים למלוה בחתימתם לעבור על איסור חכמים. מבואר בדבריו אלו שאף באיסור שאינו נפסל לעדות מחמתו, ולא חלים עליו דיני פסול, אף בכגון זה אינו נאמן על עצמו. [יתר על כן, לשיטת רב חסדא לעיל, מבואר ברמב"ן ובעוד ראשונים, שאפילו לומר על עצמם שאינם נוהגים בחסידות — אין נאמנים. אך על זה חלק רבא שאינו כן].

התוס' רי"ד נמנע מלפרש כרש"י בענין זה. ושמו משום שסבר שאין אומרים כן אלא ברשעות גמורה, ולא באיסור כגון זה. וכבר האריכו האחרונים בדבר. (ע' שב שמעתא ז, ה; רעק"א לעיל יח: מנחת חינוך רצו, לה; אבני נזר אה"ע כט, כח-לא; אילת השחר כאן; אגרות משה י"ד ח"ב קנה; שבט הלוי ח"ד קצ. ור' במובא ביבמות כה — חוברת קמו).

'מר בר רב אשי אמר... מודעא היו דברינו נאמנין. מאי טעמא, האי ניתן ליכתב והאי לא ניתן ליכתב' — ורב נחמן סבר שגם במודעה יש עוולה, כי היה להם למסור תחילה מודעא ולחתום עליה, וכשחתמו על שטר המכר ללא מודעא קודמת — שלא כדין עשו. ומר בריה דרב אשי סבר שאין זו עוולה, כי ירא היה למסור מודעא שמא יורגש הדבר. (עפ"י ריטב"א)

'הכחשה תחלת הזמה' — 'תחילה' לאו דוקא, שאין הזמה באה אחר הכחשה, אלא כלומר הכחשה — קצת הזמה היא, שאומרים על הראשונים שהעידו שלא כדין. (ריטב"א. ע"ע בבאור 'תחילה', במובא בב"ק עג (חוברת יז) מספר דברות משה).

פרפראות

'האומר שטר אמנה הוא זה אינו נאמן. דקאמר מאן...' — פירוש על דרך הרמז ע' בסה"ק נועם אלימלך — סוף פרשת בא.

אם און בידך הרחיקהו — זה שטר אמנה ושטר פסים. ואל תשכן באהליך עולה — זה שטר פרוע... ספר שאינו מוגה — אסור לשהותו, משום שנאמר אל תשכן באהליך עולה. 'אם און בידך הרחיקהו... באהליך עולה' בגימטריא (עם הכולל): 'אמנה פסים ופרוע' (648). הפסוק כולו: אם און בידך הרחיקהו ואל תשכן באהליך עולה בגימטריא: ספר שאינו מוגה, אמנה פסים, פרעון (1454. עם הכולל).

באהליך — ב' במסורה: שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך. ואל תשכן באהליך עולה. לפי שבני יששכר יושבי אהלים היו, ועסקו בתורה, על כן מזהיר אותם אל תשכן באהליך עולה, היינו, ספר שאינו מוגה.

תשכן — נוטריקון: תורה שטר כתובים נביאים. (בעל הטורים — דברים לג, יח) (יש להוסיף: 'באהליך' בגימטריא 'חיים', כמו ששנינו באבות 'מרבה תורה מרבה חיים'. ויש לרמוז בזה דברי הגמרא (תמיד לב): 'מה יעשה אדם ויחיה? ימית עצמו' — היינו, באהלה של תורה, בדרך שדרשו 'אדם כי ימית עצמו באהלי').

דף כ

'השתא דליתנהו, דאילו הוה לקמן דלמא הוה מודו להו'... — כתב מהר"ם שיף, שגם אם היו מודים, לא היתה מועילה הודאתם, שהרי 'אין חוזרים ומגידים', אלא שמכל מקום מצד הסברה עדיף מצב שמתו ממצב שנמצאים כאן ומכחישים. אמנם, מדברי התוס' להלן (בסד"ה אלא) יש להוכיח שיש ממש בחזרתם.

(לפרש"י, מחלוקתם אמורה בין בקטן בין בגדול כשטוענים בטענת אביהם. והתוס' מפרשים בגדול דוקא, אבל קטן אין נשבעים על טענתו כלל. ודעת הגאונים להפך, שלא נחלקו חכמים אלא בבן קטן).
מבואר בגמרא שכל זה אמור כשהבן טוענו, אבל אם מודה הלה מעצמו ללא טענת ברי מצד הבן — פטור לדברי הכל, שזה ודאי כמשיב אבידה.

א. מדובר כשקדמה תביעה להודאה—במקצת, כגון שאמר מנה הלווני אביך ביום פלוני — ברי לי שלא פרעת כלום, תנהו לי. — פרעתי לו פרס'. (עפ"י הרמב"ן בספר הזכות; קובץ שעורים).

ב. יש סוברים שאין מדובר ב'ברי' גמור אלא באומר כך פקדני אבא, ובאופן זה אמרו חכמים שאדם מעיז. (ער"ן שבועות בשם הראב"ד. וע' קוב"ש).

ג. מבואר בתוס' שאפילו יש עדים בעיקר התביעה, נאמן לחכמים משום משיב אבידה ופטור מן השבועה מתוך שהיה יכול לומר פרעתי הכל. (וכ"כ מהרש"א בדעת רש"י). והש"ך (ח"מ פה סקנ"ה) הביא בשם רב האי גאון שחולק ומחייב שבועה.

ד. הרי"ף פסק כראב"י שמשנתו קב ונקי. (וע' אבני נזר אה"ע רסה, שלפרש"י מוכח שהלכה כראב"י). והראב"ד פסק כחכמים.

דין קטן הבא בטענת עצמו — נתבאר בשו"ע מ"ב.

דפים יח — יט

כז. העדים שאמרו כתב ידינו הוא זה אבל אנוסים היינו, מחמת ממון או מחמת נפשות; קטנים היינו, פסולי עדות

היינו — האם הם נאמנים?

העדים שאמרו כתב ידינו הוא זה אבל אנוסים היינו, קטנים היינו, פסולי עדות היינו (כגון קרובים), אם אין כתב ידם יוצא ממקום אחר — נאמנים. כן סתמה משנתנו, וכדברי חכמים בברייתא, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר. רבי מאיר אומר: אין נאמנים, כי סובר מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו, שכבר הוחזק השטר על פיו ושוב אין לו טענה לפסול.

לפרש"י, רבי מאיר אמר דבריו כשהלוה מודה. והתוס' חולקים וסוברים שמדובר אף כשאין הלוה מודה, שאין העדים יכולים לפסול השטר ב'מגו'.

אמר רמי בר חמא, לא שנו אלא שאמרו אנוסים היינו מחמת נפשות אבל אנוסים היינו מחמת ממון — אין נאמנים, שאין אדם משיב עצמו רשע.

יש מי שכתב לחדש שגם באנוסים מחמת ממון שאינם נאמנים, היינו רק לענין פסול השטר, אבל אין מגבים בו כי מכל מקום אין כאן קיום. (עפ"י בית זבול ח"ב לה"ט באורך, ובוה תירץ קושית הגרעק"א).

אם יש עדים שהוא כתב ידם או שהיה כתב ידם יוצא ממקום אחר — אינם נאמנים. ואפילו באנוסים מחמת נפשות שאינם עושים עצמם רשעים, כיון שחתמו על השטר הרי זה כאילו נחקרה עדותם בבית דין ושוב אינם יכולים לחזור בהם, שכיון שהגיד העד שוב אינו חוזר ומגיד.

דף יט

כח. א. מודה בשטר שכתבו וטוען 'פרוע' או 'אמנה' — האם צריך לקיים השטר?

ב. המלוה שאמר 'שטר אמנה הוא זה' — האם הוא נאמן?

ג. אם און בידך הרחיקהו ואל תשכן באהליך עולה — כיצד?

א. אמר רב הונא אמר רב: מודה בשטר שכתבו — אין צריך לקיימו, ואינו נאמן לומר פרוע הוא וכד'. (ואין לו 'מיגו' שהיה יכול לומר מזויף, כי שמא ירא לומר כן פן יכחישוהו. או משום שמהתורה עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותם בבית דין וחכמים הם שהצריכו קיום כאשר טוען 'מזויף', אבל בשאר טענות לא הצריכו. עתוס').

רב נחמן סבר שזה רק לרבי מאיר, אבל לדברי חכמים צריך לקיימו, וכן הורה רב נחמן למעשה. לפרש"י, אף לדברי רבא נחלקו בדבר זה רבי מאיר וחכמים. והתוס' חולקים וסוברים שבין לרבי מאיר בין לחכמים אין צריך לקיימו, וכדברי רבי יוחנן במקום אחר. וכן פסק רשב"ם להלכה, שמודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו. ושאר פוסקים חולקים. (ע' טשו"ע חו"מ פב, א).

ב. לדברי אביי, אין המלוה נאמן לומר שטר אמנה הוא זה במקום שחב לאחרים, כגון שאחרים נושים בו (ואין לו מה להגבותם והיו רוצים לגבות חוב זה. רש"י), והרי הלוה משתעבד לאותם נושים מדרבי נתן (ונתן לאשר אשם לו — למי שהקרן שלו, מכאן לנושה בחברו וחברו בחברו, שמוציאים מזה ונותנים לזה, אם אין נכסים אחרים אצל האמצעי אלא חוב זה ר"ן).

א. יש סוברים שמדובר דוקא כשקדם חובו לחוב של חברו, אבל אם קדם השטר, יכול המלוה למחול את חובו, ומתוך כך יכול גם לומר שטר אמנה הוא במיגו שאם היה רוצה היה מוחל חובו.

ב. נחלקו הדעות כשאומר המלוה שטר אמנה הוא זה, והלוה יודע שלוה, האם צריך הוא לשלם או שמא אמירת המלוה נידונית כמחילה. מדברי התוס' והרא"ש מבואר שצריך לשלם לפי האמת, ואילו בשו"ת הרשב"א ('המיוחסות' קיז — והוא לשון מהר"ם) מבואר שפטור. (ע' בקובץ שעורים).

ג. אם און בידך — הרחיקהו. זה שטר אמנה (= שלא ליה עדיין, ומסרו למלוה ומאמינו שלא יתבענו בשטר אלא כאשר ילוה לו) ושטר פסים (= שטר פיוסים, להיראות בעל נכסים וכד') שאסור להשהותם בתוך ביתו. ואל תשכן באהליך עולה — זה שטר פרוע. (כן אמרו במערבא בשם רב). ויש אומרים אל תשכן וכו' — זה שטר אמנה ופסים, אבל שטר פרוע אינו בגדר 'עולה', כי פעמים משהה אותו אצלו משום מעות הסופר שמוטל על הלוה לשלם.

התוס' מפרשים שמותר להשהות השטר בשביל דמי הסופר לדברי הכל [ולכן לפי דעה אחת אם שכת והשהה ללא סיבה זו, אינו בגדר עולה]. ואילו הר"ן פירש שאין לו לעכב השטר בידו בשביל תשלום דמי הסופר.

וכן ספר שאינו מוגה אסור להשהותו יותר משלשים יום משום שנאמר אל תשכן באהליך עולה.

א. יש אומרים שאין איסור אלא בספר תורה שקוראים בו בציבור דוקא (עפ"י ר"י מגאש, הובא בשטמ"ק. וכן דקדק המנחת-חינוך (מוסד השבת מלאכת כותב ו) מהרמב"ם, לחלק בין ספר תורה לשאר ספרים). ויש אומרים שהוא הדין לכל שאר הספרים, כגון גמרא ופוסקים. (עפ"י רא"ש; רבנו ירוחם ועוד. וע' ב'קריית ספר' למאירי ב, ג).

ב. יש מי שדקדק מכך שלא אמרו 'ספר מוטעה' אלא 'שאינו מוגה' — משמע אפילו לא נודעו טעויות שבו אסור להשהותו אלא צריך לבדקו (עפ"י בני יונה רעט). ואולם דקדקו המפרשים מלשון רש"י, שכל שלא נמצאו בו טעויות הרי הוא בחזקת ספר מוגה ואין איסור להשהותו. וכך עולה מדברי רבנו ירוחם (נתיב ב ח"ב דף יז). וכן כתב החתם-סופר. ע' בפירוט ב'עמודים בתולדות הספר העברי' — הגהות ומגידים, עמ' 30).

כט. מה הדין במקרים הבאים?

א. העדים שאמרו: אמנה היו דברינו.

ב. — מודעה היו דברינו.

ג. — תנאי היו דברינו.

ד. עד אומר תנאי ועד אומר אינו תנאי.

א. לדברי רב אשי בפירוש דברי רב, אין העדים נאמנים לומר על שטר אמנה חתמנו, ואפילו אין כתב ידם יוצא ממקום אחר — משום שאסור לו לאדם שישהה שטר אמנה בתוך ביתו כדברי רב כהנא, שנאמר אל תשכן באהליך עולה — ואין העדים מרשיעים עצמם לומר חתמנו על דבר עוולה (עפ"י רש"י). וכן אמרו רב נחמן ור' בר רב אשי: עדים שאמרו אמנה היו דברינו — אין נאמנים. ישנה דעה הסוברת שהעדים נאמנים לומר אמנה היו דברינו, כאשר אין כתב ידם יוצא ממקום אחר. (ע' ב"ב קנד:).

ב. 'מודעה היו דברינו' — רב נחמן אמר: אין נאמנים (אפילו בשאין כתב ידם יוצא ממקום אחר — שאינם יכולים לעקור את השטר מכשרותו). מר בר רב אשי אמר: נאמנים, שהרי ניתן לעדים לכתוב את השטר כדי להציל האנוס מאונסו, ואינו דומה לשטר אמנה שלא ניתן להיכתב.

א. יש אומרים שלמר בר רב אשי נאמנים אפילו כתב ידם יוצא ממקום אחר (עפ"י רשב"ם ב"ב מה; רבנו יונה; חו"מ מו, לז), לפי שאין כאן עקירת השטר. ואילו התוס' (כאן ובב"ב) סוברים שאם כתב ידם יוצא ממקום אחר אין נאמנים. (וכך היא שיטת הרי"ד הרא"ה הריטב"א ועוד. עש"ך מו ס"ק קיז).

ב. הלכה כמר בר רב אשי (רי"ף, רא"ש; חו"מ מו, לז). ואולם כמה ראשונים פסקו כרב נחמן, כי סתמא דגמרא מקשה מדבריו. (עש"ך שם).

ג. 'תנאי היו דברינו' — על תנאי מכרה לו, ולא ראינו שקיים לו תנאו. וזה אומר לא קיים ואינו מכר) — נאמנים, לפי שאינם עוקרים השטר מעיקרו כבמודעה ואמנה, שהתנאי דבר אחר הוא — הלכך צריכים בעלי השטר לקיים התנאי תחילה. כן היה מורה רב נחמן כשבאו לפניו לדין. נחלקו הראשונים אם גם כשכתב ידם יוצא ממקום אחר נאמנים אם לאו. (ער"ן; חו"מ כט. וע' באריכות בשו"ת בית זבול ח"ב לח).

ד. עד אומר תנאי ועד אומר אינו תנאי — רב פפא אמר: אינו נאמן לעקור שטר ששניהם חתומים בו, שאין דבריו של אחד במקום שנים. ורב הונא בריה דרב יהושע חולק ואומר שנאמן העד לעקור תוקף חתימת ידו באמרו שעל תנאי נעשה, כשם ששנים שאמרו תנאי היו דברינו נאמנים לעקור השטר. והלכה כדבריו. נחלקו הדעות בעד אומר פרוע ועד אומר אינו פרוע, ואין כתב ידם יוצא ממקום אחר — יש אומרים שבוה הכל מודים שאין העד האחד נאמן לומר פרוע כנגד השטר, ויש אומרים שלדברי הכל נאמן. (ער"ן להלן כב ד"ה עד).

דפים יט — כ

ל. שנים חתומים על השטר ומתו ובאו שנים מן השוק ואמרו אנוסים היו בחתימתם על השטר, קטנים היו, פסולי עדות היו — מה הדין?

שנים חתומים על השטר ומתו, ובאו שנים מן השוק ואמרו ידענו שכתב ידם הוא אבל אנוסים היו, קטנים היו, פסולי עדות היו — הרי אלו נאמנים. ואם יש עדים שכתב ידם הוא זה, או שהיה כתב ידם יוצא ממקום אחר — אין נאמנים. והסיק רב נחמן [דלא כרב ששת. ואף לדבריו מחלוקת היא בין הברייתות. עתוס'], לא לומר שגובים בשטר הזה כשטר כשר, אלא שאין נאמנים האחרונים באופן מוחלט רק הרי זה כעדות מוכחשת, שאין גובים בשטר ואין קורעים אותו.

לפרש"י, מועילה תפיסת המלוה שלא להוציא מידו מחמת הספק. והתוס' צדדו בזה, האם מועילה תפיסה לאחר לידת הספק [כשטוען 'ברי' כגון זה], או שמא אין מועילה תפיסה אלא כאשר תפס קודם שנולד הספק. [ויש אומרים שאינה מועילה אלא כאשר תפס ללא עדים (ערא"ה ור"ן). ויש אומרים רק כאשר התפיסהו בית דין. (עפ"י רבנו יונה — ערא"ש ושטמ"ק). ויש שנראה מדבריהם שתפיסה אינה מועילה כלל, וכאן אין מדובר לענין תפיסה. (ערמ"ה בשטמ"ק; תוס' בשם רשב"א)]. ויש אומרים שמחלוקת הסוגיות בדבר (עפ"י לחם משנה בכורות ב בדעת הרמב"ם). ויש אומרים דוקא ב'תרי ותרי' שהוא ספיקא דאוריתא, מועילה תפיסה לאחר לידת הספק, לא כן בשאר ספקות (ערמב"ן פ"ק דב"מ. ומשמע מלשונו שאין מועילה תפיסה אלא במטלטלין. וע' קונטרס הספקות א; שערי ישר ה"ד; בית ישי נב הערה ה; שבט הלוי ח"ז רטו).

דף כ

לא. א. האם מזימים ומכחישים את העדים שלא בפניהם?

ב. אדם שהוא עתים שוטה עתים בריא ומכר נכסיו, ושני כתי עדים חלוקים אם היה פיקח בשעת המכירה או שוטה?

ג. כיצד מקיימים את השטר על פי כתב היצא ממקום אחר?

ד. האם כותב אדם עדותו על השטר ומעיד על פיו לאחר זמן?

ה. האם עד ששכח עדותו רשאי להיזכר בה על ידי הזכרת העד האחר או ע"י שבעל הדין יזכיר לו את העדות?

ו. האם רשאי אדם להעיד על מה שראה לפני שנים רבות מאד?

א. רב ששת אמר, כשם שאין מזימים את העדים אלא בפניהם (שהרי באים לחייבם כדי לענשם, ואין מעידים שלא בפני בעל הדין), כך אין מכחישים את העדים אלא בפניהם, שהכחשה תחילת הזמה היא. אבל רבי אבהו אמר: מכחישים את העדים שלא בפניהם, ואף הזמה שלא בפניהם — אמנם אין לה דין הזמה אבל דין הכחשה יש לה.

נחלקו הפוסקים האם עדות האחרונים מתקבלת כנכונה אלא שאין מענישים את הראשונים, או שמא דינם כ'תרי ותרי' כשאר הכחשה. ויש דעה הסובר שאותה עדות שהעידו הראשונים מתבטלת כליל, אבל כשרים הם להעיד שאר עדויות.

עדים שפסלו או הוימו לעדי קדושין שלא בפניהם — ע' אבני נזר אה"ע קכג,ה קכו קלה,ב רלח.

ב. שנים אומרים כשהוא שוטה מכר ושנים אומרים כשהוא בריא — אמר רב אשי: העמד שנים מול שנים והעמד הנכס בחזקת בעליו. ודוקא כאשר יש לו חזקת אבותיו בנכס זה, אבל אם אין לו, הלא יש לומר כשהוא שוטה לקח וכשהוא שוטה מכר.

א. כל זה בקרקע, אבל במטלטלין נשארים אצל המוחזק בהם עתה. (תוס').

ב. מדובר באדם שמצבו משתנה, עתים בריא עתים שוטה, ולכך אין ראייה ממה שהוא עתה, אבל

בלאו הכי, הולכים אחר מצבו הנוכחי. (תוס' עפ"י ב"ב קנג. וערש"ש כאן).